

propagandája semmiféle eredményt nem ért volna el, ha a világháború befejezése a Monarchia összeomlásával nem tette volna lehetővé a nyugati és a déli szlávok egyesítését.

Az utódállamok kétévtizedes élete azonban bebizonyította a történelem ítélőszéke előtt, hogy a pánszlávizmus üres keretté, pusztá politikai szólamná törpült az új kissozláv államok megalakításával. A cseh és szlovák, valamint szerb és horvát ellentétek világosan bebizonyították a nagyszláv testvériség valótlanágát és tökéletes csődjét a szerb-horvát testvérharc igazolta legjobban. "A pánszlávizmus, mint politikai idea halottnak tekinthető. A világháború és az összeomlás, éppúgy mint a dinamikus politika évei egyszersmindenkorra megbuktat-

ták ezt a gondolatot, amelynek realitása mindig is csekély volt."

Jövőjének nincsenek többé politikai lehetőségei és a pánszlávizmus iránti szimpátiát maguk a szlávok temették el. „Közép-Európa jövőjének szempontjából — mondja Rátz Kálmán — a pánszlávizmus halála igen nagyjelentőségű, mert évszázadokon keresztül ennek a fiktív gondolatnak jegyében idéztek elő zavarokat külső hatalmak Európának ebben a részében." És az eszme eltűnése örök igazolása marad annak, hogy a Dunamedencében a kisnemzetek együttműködésén megtörnek majd azok a kísérletek, amelyek ellentétekkel, faji rokonság hangoztatásával az egyetemes fejlődés és haladás útját akarják megszakítani.

LÉVAY ENDRE

U J K Ö N Y V E K

Dr. Takáts Endre: Gróf Nádasdy László csanádi püspök. (1662—1729). (Értekezések a m. kir. Horthy Miklós Tudományegyetem magyar történelmi intézetéből. 2 sz. Szeged 1943.)

A török megszállás alól felszabadult Duna-, Tisza-, Maros-közének elnéptelenedett, elvadult vidékén igen nagy feladat várt a csanádi püspökre. Nem csak egyházmegyéjét kellett úgyszólván a semmiből újjá teremtenie, hanem annak jogi és területi egységét kellett megvédelmeznie az uralkodó és kormányának megosztó kísérletei ellen. E súlyos feladatok harcosa és bizonyos szempontból áldozataként ismerjük meg Nádasdy László csanádi püspököt, mint barokk egyéniséget és mint igazi magyar főpapot. Nem csak

építő kövecskéje a csanádi egyházmegyének, ahogy a szerző előszavában mondja, hanem valóságos alapkö, melyre a csanádi egyházmegye a régi szentistváni értelemben felépülhetett. Sokoldalú és gyakran ellentétes tulajdonságokban gazdag jellemének leírása, valamint küzdelmekben és szervezésekben olyan változatos életrajzának ismertetése igazolja a szerző állítását: „Nem alakította kora szellemét, hanem az valósult meg benne." Életrajza azonban, bármennyire erős vonásokkal van megrajzolva és minden fontos tényezőre kiterjed, nem hálályosítja el főpapi tevékenységének, a vallási és szervezeti viszonyoknak leírását.

Megismerkedünk a pálos rend életével és jelentőségével a ma-

gyar politikai életben. A pálos rend Remete Szent Pál szellemében neveli a nemesi ifjakat, nagyrészt Magyarország jövőendő főpapjait. Erre a szent-páli szellemre semmi bizonyítékot nem találunk a disszertációban. Sem a rend tagjai, sem a közülük kikerült főpapoknál nem látjuk Szent Pál egyszerűségét, szelíd alázatosságát. Nádasdy pedig végtelen akaratosságával, hatalmi vágyaival, engedetlenségével és durvaságával igen messze jár Szent Páltól és inkább a század főpapjaihoz és nemes uraihoz áll közel. A horvát pálosok elszakadási törekvéseinek magyarázatául a nemzetiségi ellentétek ébredését mondja. Mindenesetre az egyéni sérelmekből fakadt nyugtalanság mögött kellett még egy mozgató erőnek lenni, ami, ha nem is tudatos, de mégis a nemzetiségi érzés korai csírája lehet.

Bajta János hamisított leveléről és Nádasdy meggyanúsításáról szinte novellisztikus leírást kapunk. Bajta János szökését naturalista részletességgel írja le, ami a korhűség rovására megy. Elmelőzhető részletkérdéstől eltekintve, fontos Nádasdy egyetlen barokk ízű politikai kísérlete, aminek csak valószínű, hogy ő az értelmi szerzője.

A csanádi egyházmegye egyesítéséért folytatott heroikus küzdelem képezi a disszertáció legértékesebb részét — ha ugyan egyáltalán válogatni lehet az elejétől végéig értékes mű részei között. Igen jól megérthetjük Nádasdy jelentőségét. Szervező, építő energiája nem tudott alkotni, mert az akadályok túlnőttek erőin és a meg nem értés és ellenséges indulatok még az ő rendkívüli képességeit is leküzdötték, de alapokat

tett le és jogokat harcolt ki, előkészítve a jövő nagy alkotásait.

A győri nagyprépostság és fehérvári örkanonokság birtokaiért, valamint Szeged város ellen vívott küzdelmei éles képben tárják elénk a magyar egyházi és állami jogi életet, a papság helyzetét, a nagy pusztítást, amit a törökök maguk után hagytak és a megmaradt magyarság keserves küzdelmeit az uralkodó meg nem értésével szemben. Szinte térkép nélkül is előttünk fekszik a szét darabolt csanádi egyházmegye, a viszonylag gazdag Győr és a szegényes Szeged. Láthatjuk a jelen nemzetiségi helyzet alapjainak kialakulását. Mindez egy sokat kezdeményező, de nem nagyvonalú ember életével van kapcsolatban, aki, bárhova lenne helyezve, idegenül hatna, mert hamisítatlanul korának gyermeke és magyar.

A már sokféleképpen jellemzett és legtöbbször félreismert Nádasdy, mint ember és mint csanádi püspök méltó életrajzíróra talált. Az előszóban kitűzött célt megvalósítva látjuk. Az író kiváló felkészültséggel és pontossággal, a legkisebb adatok hitelességét is bebizonyítva végezte el feladatát. Az ő tolla egységet tudott teremteni egy igen sokoldalú, épen ezért nehezen érthető és értékelhető ember életében. Megtalálja benne az igazi nagyságot és ezt ki is tudja emelni anélkül, hogy hibáit elhallgatná. Művének főszemélye köré sorakoznak élete, kora és hazája kimagasló egyéniségei ép oly élethűen rajzolva, mint maga Nádasdy. Egyéni küzdelmeit sem hallgatja el, bár ezek nem mindig válnak dicséretére, de a kor eszmévilágát is ismertetve meg tudja értetni.

HANGEL FLÓRA